

Voittajia ja voitettuja

Aseiden vaietessa 1945 raunioitunut Neuvostoliitto oli menettänyt noin 14,5 miljoonaa sotilasta ja 7,7 miljoonaa siviiliä, mutta silti se oli yksi sodan voittajista. Voittajista se oli joutunut antamaan epäilemättä kaikkein raskaimmat inhimilliset uhrin Saksan kukistamisessa. Pelkästään Leningradin piirityksen siviiliuhrien määrä oli suurempi kuin Yhdysvaltain, Brittiläisen kansainyhteisön ja Ranskan armeijoiden kaatuneiden määrä koko sodan aikana. Sota teki Neuvostoliitosta toisen maailman sotilaallisista supervalloista ja sodan tuoma kunnia valjastettiin Stalinin vallan oikeuttamiseen. 1930-luvun terrori peittyi Suuren isänmaallisen sodan kansaa yhdistäneiden kärsimysten ja ponnistusten tuoman voiton alle.

Voittajat loivat uuden maailmanjärjestyksen, jossa niistä muodostetun YK:n turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten piti näytellä keskeistä roolia. Neuvostoliiton paikka yhtenä maailman mahtavista Yhdysvaltojen ja Englannin rinnalla oli muodollisestikin tunnustettu. Sitä symboloi 1945 Jaltan konferenssista maailmalle levitetty valokuva, jossa Winston Churchill, Dwight Eisenhower ja Josef Stalin istuvat rinnakkain tyytyväisyyttä ja valtaa ilmentäen. Kokousta isännöi hymyilevä Stalin, Uncle Joe niin kuin häntä lännessä nimitettiin. Kolme suurta jakoivat sodan jälkeisen maailman etupiireihin, joka loi perustan 46 vuodeksi Euroopan jaolle ja kylmän sodan reaali politiikkaan perustuvalla rauhalla aina Neuvostoliiton 1991 tapahtuneeseen kaatumiseen asti.

Neuvostoliitossa toisesta maailmansodasta tehtiin ainakin kaksi johtopäätöstä. Ensimmäinen oli se, että sen maaperällä ei koskaan enää sodit-

taisi. Tämän seurauksena sen ympärille luotiin yhteistyö- ja avunantosopimusten ja myöhemmin NATO:n perustamisen jälkeen Varsovan liittona tunnettu turvallisuusjärjestelmä. Toinen johtopäätös oli, että Neuvostoliiton oli säilytettävä hinnalla millä hyvänsä asemansa maailman toisena sotilaallisena supervaltana. Tämä johti sen tuhoisaan varustelukierteeseen lännen ja erityisesti Yhdysvaltojen kanssa. Kilpailu käytiin epätasaisin taloudellisin resurssein, sillä sodan päättyessä Yhdysvaltojen teollisuuden tuotanto oli 2/3 koko maailman tuotannosta.

Tulevana toukokuun 9. päivänä suuri joukko maailman johtajia kokoontuu Moskovaan presidentti Putinin kutsusta juhlimaan fasismista saavutetun voiton kunniaksi Voiton päivää. Vielä Stalinin aikana sitä juhlittiin diktaattorin henkilökohtaiseksi kunniaksi ja joksikin aikaa sen viettäminen lopetettiin kokonaan. Vasta Hruštševin aikana Voiton päivälle annettiin sisältö, jolla neuvostoliittolaisten ihmisten sodan ajan ponnistukset ja kärsimykset nostettiin juhlan pääsisällöksi.

Sodan symboliikka muuttui Stalinin ylistyksestä osaksi patriottisen neuvostokansalaisen identiteetin rakennuspuuta. Jokaisessa venäläisperheessä on sodassa kuolleita sukulaisia ja Leningradin, nykyisen Pietarin, piirityksen tuho oli niin totaalinen, että se kosketti käytännössä kaikkia sen asukkaita. Suuresta isänmaallisesta sodasta tuli Neuvostoliiton ja sen kansalaisten identiteetin erottamaton osa. Sitä se on yhä myös suurvalta-asemansa menettäneellä Venäjällä vähintäänkin yhtä paljon kuin talvi- ja jatkosota ovat iskostuneet Suomen kansakunnan kollektiiviseen muistiin. Jos ajattelemme sitä, mikä

merkitys sotien muistamisella on ollut suomalaisen identiteetin rakentamiselle, ei ole vaikea myöskään ymmärtää Suuren isänmaallisen sodan muistamisen merkitystä venäläisille.

Toisen maailmansodan historiaan liittyy myös tapahtumia, jotka herättävät yhä ristiriitoja. Näitä ovat mm. Baltian maiden liittäminen Neuvostoliittoon 1940, Suomen jatkosota, Münchenin sopimus 1938 ja Puolan jakoon liittyvät tapahtumat. Katsojasta riippuen selitys on erilainen. Yleinen venäläinen näkemys esimerkiksi on, että Baltian maat ainoastaan palautettiin sen valtapiiriin, mikä oli siinä maailman tilanteessa reaali poliittisesti suorastaan väistämätön ratkaisu. Yhtä lailla Suomen pyrkimys määritellä jatkosota erillissodaksi Saksan kanssa tapahtuneesta kanssasotimisesta huolimatta tuntuu Pietarista katsottuna usein keinotekoiselta tai jopa valheelliselta selittelyltä.

Voittajavallat sanelivat Saksalle ja sen rinnalla taistelleille maille Pariisin rauhansopimuksen 1947. Suomi oli hävinneiden, liittoutuneiden valvontakomission alaisuudessa rauhansopimuksen ehdot täyttämään joutuneiden ja sotakorvaukset maksamaan tuomittujen riveissä. Niin eurooppalaisessa kuin venäläisessä suuressa kertomuksessa toisesta maailmansodasta Saksa ja sen rinnalla taistelleet ”satelliitit” olivat yksiselitteisesti väärällä puolella. Suuren yleisön tietoisuudessa ne kaikki ovat niputettu enemmän tai vähemmän ”fasistiset valtiot” kategorian alle.

Tšetšenian ja sen vähän yli miljoonan asukkaan kohtalo kuuluu myös Venäjän Voiton päivän juhlintaa varjostaviin historian tapahtumiin vähintäänkin yhtä paljon kuin Baltian maiden tai Puolan kohtalo. Venäjän imperiumiin 1800-luvun lopulla liitetty Tšetšenia koki saman kohtalon kuin muutkin imperialismin aikana valloitetut siirtomaat. Toisen maailmansodan jälkeen Stalin karkotti epäluotettavina pitämänsä tšetšeenit kodeistaan ankeisiin oloihin, monet varmaan kuolemaan. Siten ei ole ihme, että myös Tšetšeniassa nousi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vaatimuksia itsenäistymisestä etenkin kun sekä Baltian maat että Keski-Aasian entiset neuvostotasavallat itsenäistyivät. Tapahtumat

johtivat kahteen sotaan, joista toinen jatkuu yhä. Niin kauan kun Venäjä käsittelee Tšetšenian kriisiä pääasiassa terrorismin vastaisena sotana, ei kestävää ratkaisua varmasti saada aikaan.

1900-luvun moraalihistoriasta kirjoittanut Jonathan Glover katsoo, että 1900-luvun alun Eurooppaa voidaan pitää niin ”tulenarkana aineena”, että Stalinista ja Hitleristä huolimatta siellä olisi puhjennut väistämättä jonkinlaisia konflikteja. Gloverin mukaan konfliktihakuisuus suorastaan kuuluu ”ihmislajin psykologisiin ominaisuuksiin” ja taipumus julmuuksiin ja joukkomurhiin näiden konfliktien aikana kuuluu osaltaan näihin ihmisen pimeisiin puoliin. Glover niin kuin toinenkin tunnettu brittistohistorioitsija Eric Hobsbawm katsoo, että 1900-luvun sodat, verilöylyt ja kansanmurhat syntyivät, kun näihin ominaisuuksiin yhdistettiin moderni teknologia. Ilman Sarajevossa tapahtunutta arkkiherttua Ferdinandin salamurhaa, ilman Stalinia ja Hitleriä ”tuntuu todennäköiseltä, että tuhoavaa teknologiaa olisi siltikin kehitetty ja käytetty” päättelee Glover. Ihmisten vastuuta tämä ei silti poista. On poliitikkojen päätettävissä mitä päämääriä ja tavoitteita asetetaan ja minkälaisia välineitä niiden saavuttamiseksi ollaan valmiit käyttämään.

Helsingissä 26.2. 2005

Markku Kangaspuro